

جيئ لالشي

دديروكا كوردستاني ده

پيشگو تنهك:

ل سالا ۱۹۸۵ ئى وژبو جارا ئىيكي وهكو
نقيسه رهكي كورد يى ئيزدى مه فه كولينهك
لدور په يفا لالشي ل روظنما (هاوكارى)
ژماره (۴۶۷) وه شانديه، ول سالا
۱۹۸۶ ئى فه كولينهكا دى ل بابته ديروكا
لالشي ل كوشارا (روشنبيرى نوئ) ژماره
(۱۰۹) به لاشكريبه ومه دلكره ب
ئاوايهكى زانستى ديروكا لالشي بدن
نقيساندن، وفايه پشتى بيست سالا
شونده جارهكا دى دخوازن ل بابته جيئ
لالشي دديروكا كوردستاني ده بدن زانين
ههر چهنده ب دههان نقيسه رتين كورد
ويياني ل بابته جى وناث وديروك
وناقايين لالشي نقيساندينه. لى بنگومانه
چهندين بازنين بهرزه ژ ديروكا لالشي
شونده مانه وپيدشى فه كولينيه.

سه عيدين سلؤ

جی وناق:

لالش گهلیه کی پر جوان ورنه و خه ملاندی به دکهفته راژوری بازارئ ئیسفنی ناهه ندا قهزا شیخان بدووریا ۴ کم دئورتاسی چیا یادا ژ زنجیرا چیا بئین داسن کول باکووری چیا بی (عهرفاتی) یه ول باشوور چیا بی (مشه تی) یه ولرؤژئاقا چیا بی (حزره تی) یه ، وبلندیا فان چیا به دگه هته (۳۰۰۰ م) ژ ئاستی بانئ دهریا بی .
ولالش ژ کناری زمانی شه (*) په یقه که کوردی یا لیکدایه کوژ دوو په یقین ساده یا پیکهاتی یه ، ویه یقا (لال) لسه وان که سین کو نکارن باخفن ب کارتیت، وپیتا (ش) ژیه یقا (هش) هاتی یه ئانکوژ بیده نگیی دهرکه فتی یه (۱) .

شونه وار و دیرؤک:

شیخ فه خری ئادیا دقه ولی (زه بونی مه کسور) دا که ره مکره و دبیتژت:

«یادشا ل مه رکه بی دبوو سواره

ئی سهیرین چار یاره

ئاژوته لالشی گو هق واره»

هق واره وسه کنی

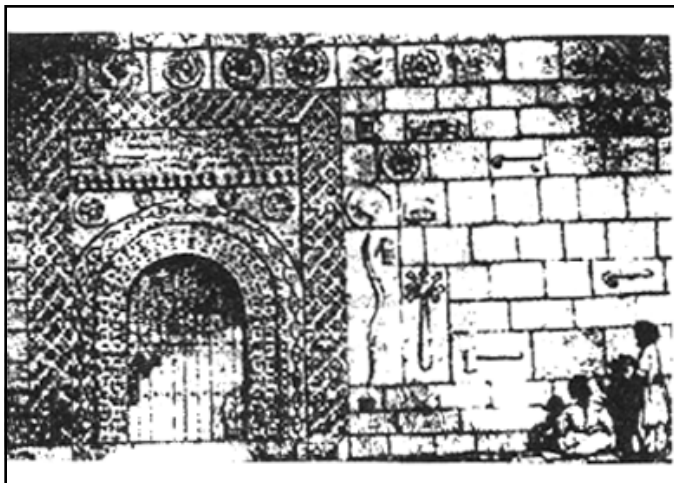
هیقینه که ئاقبته به حرئ؛ به حر بی مهینی

دخانه ک ژئ دخنی

چارده نه به ق عهره و عهسمان بی نرنی» (۲) .

وهلی ئیزدی باوهر دکهن کو لالش هیقینتی مه یاندنا دنیا بی یه ولوژی چیرؤکا توفانی خوبا دکهت کو (نوح) پیغه مبه ر ئاکنجیی ده قهرئ بویه بهری کو توفان رابت، و بیگومانه ئه ف چه نده ژئ لالش وه کو جیه کی پر پیروژ ددهت زانین .

وهلی په رستگه هه کا ههره که فنه کوژ ئالیی (میترا) * یا شه یا هاتی به سازکرن پشتی کو ئولا (میترا) ژلابی ملله تین باکووری میزوبوتامیا واته کوردستان و ئاسیا بچووک و بهرث ئه وریا تاکو (کریکان) ژئ ئافان دین و سه بهرته فی چه ندی (جورج حبیب)

که رمکریه و دبیت: «ته خلیتی ئاڤا کرنا
 ئی پهرستگه هئی،
 و پیکهاتنا وی ژ
 هفت (محرابا)
 و دامه زانندا وی
 لسه ر شکهفت
 و چۆبی دکانیکی
 ئاڤی ئاڤا دکهت

کو لالش پهرستگه ههکا میترا یی یه» (۳).

هاتنا شیخ ئادی بو لالش

ئاڤا کراییه کو هاتنا شیخ ئادی (۱۰۷۲-۱۱۶۲) بو لالش گه لهک بیر و بوچونین جودا هه نه. لی بیگومانه شیخ ئادی رۆله کی مه زن درتیا نه ته وا کورد دا له بیزتیه و ب (هه کاری) یی هاتیه ناسین. ژ له ورا میر و پیترین کوردستانی ب گه رمی پیشه وازیا شیخ ئادی کریه ورتیا و ئاڤانديه، و شونده خوهنده ئاڤین رتیا و شیخ ئادی وه کو: شیخ فه خرایی ئادیا، شیخ و به کرئ ئۆمه را، پیر ره شی حه یران، پیر شه ره ف، پسئ جه م، هه سه دی ئالته وری... و هتد کاریه هوشه کی نه ته وایه تی یی کوردی ل کوردستانی په یدا بکن، و گه شه پیدانی ب ئه ده بی کوردی بدن تا کو باندورا خوه لسه ر کلاسیکی کورد وه که: حه یری، ته یران، جزیری، خانی... و هتد بکن تا کو ئه ده بی کوردی شیا هه فرکیی لگه ل ئه ده بیی ملله تین دهر دۆر بکه ت و به رفانیی ژ هه بو نا خوه بکه ت (۴).

گاڤا دیروک بهرۆڤاژس دهیتنه نفیسین

ل ده سپیکا سه دی بهوری دوو نفیسارین کو ب زمانئ سوریا ئی هاتینه نفیساندن ژلایی رۆژ هه لاتنا سه کی ب ناڤئ (F.NAU) فه هاتنه وه رگه راندن بو سه ر زمانئ فرانسئ

ول ساللا ۱۹۱۸ دپه رتوؤکا Recueil de textes et de documents lesy ezidis (*) چا پکرینه^(۵)، کو ریڅخستننه کا (ئیشو عه باب) (*) به ل سه دئی پازدئی ودهستنقیسه کا شه ماشه (رامیشوع) به ل ساللا ۱۴۵۲ ای، وخواپا دکهن کو (مار یوحنا) و (ئیشوع سه بران) ل سه دئی ههفتی زاینی دیرهک ل لالش ئافا کریه وژلایی خه لکئی دهقه ری شه یا پیروز بویه، وده دئی سیزدئی ده شیخ ئادی داگیر کریه^(۶). لی شه ماشه (مهرتان) دبیژت: «په رستگه ها شیخ ئادی ژ که فندا جیی ئاکنجیبوونا خه لکن بویه، ولسه ر نائین (مار ئادی) په یامگه هنی کلدانا کو ئیکه ژ ههفتی و دوو شاگردا»^(۷) دهاته ناسین وههردوو نقیسارین پیشین ئامازه نه دایه فی چه ندئی به به لکو (بطرس نصری) یی قه شه دبیژت: «دیرا (مار نه یثالاها) ل باکورئی گوندئی لالش ئیکه ژ دیرین یوحنا یی مه تران وهه فالتین وی دامه زران دین»^(۸) و بیگومانه فی دیرا هه چ په یوه ندی ب په رستگه ها لالش قه نینه وگه لهک دیرین دی ب فی ئاواپی لدهر دۆرین په رستگه ها لالش په ییدا دبن وئه قه ژی نیشانا پیڅقه ژبانئی ولیبورینا ئایینی بویه لدهقه ری نه مازه پشتی فه له یین کلدان وئاشووری وئه رمه نه لدهقه ری دئی ته نگا ف بوین وهاتینه کوردستانئی فیجا^(۹):

۱- ریڅخستنا ئیشوعه باب دگهل دهستنقیسا رامیشوع ناگونجت چنکو یی ئیکئی دبیژت: «ئهف دیره یا ئافابویه تاکو نیقه کا سه دئی دوازدئی واته لدۆر ساللا ۱۱۵۰ ای» لی یی دووی خویا دکهت کو «ل ساللا ۱۲۱۹ شیخ ئادی قه شه وشه ماشین دیرئی کوشتن و دیر یا داگیر کری» لی ته قایا ژیده ری دیرۆکی ئاشکرا دکهن کو شیخ ئادی ل ساللا ۱۱۶۲ ای کراس گهوریه.

۲- دانه ری دهستنقیسی کنئی شیخ ئادی یی گه هاننده عه ره بیین ئه مه وی وگه ه کوردین تیراهی. لی دراستیی ده شیخ ئادی هه کاری به.

۳- بابئی شیخ ئادی شیخ مسافر ب (مسفر) یی دایه ناسین وخواپا کریه کو خه لکئی دهقه را لالسه. لی دراستیی ده خه لکئی گوندئی (بیته فار) ه ل دهقه را (شوف الاکراد) ل وه لاتئی شامی.

۴- ل ساللا ۱۲۲۲ ای شیخ ئادی بدهستی مه غولا یی دایه کوشتن. لی ته قایا ژیده ری دیرۆکی وه لی خویا دکهن کو شیخ ئادی ل ساللا ۱۱۶۲ ای ل لالش یی چویه بهر

دلوقانیا خودی وهه رلهپرستگه‌ها لالشی بی هاتیه گۆزکرن.

ودسه‌ر شان شاشیپین هه‌یین ئیکجار ژ راستیی دشوشتیرا گه‌له‌ک نقیسه‌رین
روژشه‌لات وروژئاقا قایه دیرۆکی به‌روژقازی بدن نقیسین وپه‌رستگه‌ها لالشی وه‌کو دیره‌که
فه‌لا بدن زانین!!

هه‌وین کوشن و خرابکاریین

جزیری ده‌له‌سته‌کا خودا که‌رمکریه دبیتژت: «دل‌گه‌شته من ژ دیری، ناچم که‌نشته‌ئی
قمت محراب وی منرا، وه‌ره دا بچینه لالشی»^(۱۰) وب ده‌هان زانا وروه‌شه‌نبیرین کورد وه‌که:
جگه‌ر خوین، تیریز، سه‌بری بوتانی، ئە‌دیپ چه‌لکی،... هتد، ب ئاوییی جزیری لالشی وه‌کو
زباره‌تگه‌هه‌که نه‌ته‌وایه‌تی ژبۆ ملله‌تی کورد ناسکریه. ژ له‌وران ئارمانجا سه‌ره‌کی یا
نه‌یارین کوردا بویه کو دجۆرا جوۆری قوناغین دیرۆکیتدا قیایه ئە‌وان چرایین کو ژ لالشی
روناهی ددا هه‌ر چار ئالیپین کوردستانی فه‌مرین تا‌کول سالا ۱۲۵۴ئ ده‌سته‌ه‌لاتداری
موسل (بدرالدین لؤلؤ) ب ئاویه‌کی دوراندنه‌ پیکولا ویرانکرنا لالشی کریه وزبانه‌کا مه‌زن
گه‌هاندی^(۱۱)، ول سالا ۱۴۱۴ئ پیکوله‌کا دی ژلایه‌ فه‌قی (جلال‌الدین‌الخوانی) فه
هاته کرن وچاره‌کا دی لالشی ئاراسته‌ی سوئن وخرابکاری بویه^(۱۲)، ول داوییی ژ ل سالا
۱۸۹۲ئ ده‌وله‌تا ئالی ئوسمان ب هه‌موو شیانین خوه‌ بین له‌شکری فه‌ پیکولا نه‌هیتلانا
ئیزدیاتییی و ژ ناقبرنا ئیزدیا کریه ودریا خوه‌ یا پیشین یا گه‌هاندیه‌ لالشی وخوه‌ندنه‌گه‌هه‌کا
موسلمانه‌تییی ل گه‌لییی لالشی فه‌کریه‌ دا‌کو ناسناما لالشی ب ئیکجاری نه‌هیتلن. لی وه‌ها
ره‌نگه‌ کو ئیزدیا له‌ره‌ هه‌موو زۆرییی سنگ فه‌گرتیه‌ تا‌کو سه‌رکردی هیتزا چاکسازی د
ده‌وله‌تا ئالی ئوسمان ده‌ فه‌ریق روکن (عمر وه‌بی) پاشا دپیکولین خودا روسوا بوی^(۱۳)
وچاره‌کا دی چرایین لالشی روناهی دایه‌ کوردستانی.

قوب وئاقده‌ وئاقایی

ده‌وندری گه‌لییی لالشی دا چه‌ندین قوب وئاقده‌ وئاقایی هه‌نه‌ کو نیشانا هونه‌ری ئاقایی
یه‌ ل کوردستانی و سه‌باره‌ت ئاقاییین لالشی (سعید‌الدیوه‌چی) دبیتژت: «دچیایی ده
شونه‌وارین گه‌له‌ک خانیانه‌ کو ب به‌را دئاقا کرینه‌؛ هنده‌ک هیتشتا دئاقا‌کریه‌ وپرانیا وان

دهرفستینه .. وداھینان دئەندازەیا وان دە کرینە کو ئاقد لسهەر گەلیکیین بچوووک دروستکرینە و خانییین خو لسهەر ئاڤاکرینە ولژیر وان ئاقداب بەرا سەر راستکرینە داکو ئاڤا باران وبەفرا دناڤرا دەریاز بت، ورییا هاتن وچونئی بیون دناڤ مالادا» (١٤). لئی مخابن دسالین هەشتیا دا ودههوهکا ئاڤاکرنئی ده پراڤیا ئاڤاییین لالاش هاتنه نوژەنکرن وخەملا خوہ یا دیرۆکی ژ دەست داہ، وپیدڤئی یه ب ریکیین زانستی ولژیر چاڤدیریا پسپۆرپین شونەوارا جارەکا دی ژ نووڤه لالاش بهییتە نوژەنکرن چنکو جیہەکی گرنگه ددیرۆکا کوردستانی ده و بیگومانە ل پیتشەرۆژی دئی مفا ژئی هیتە کرن ژلایئ گەشتەگەریا دینی ڤه. وژهژی گوتئی یه کو حکومەتا هەریمما کوردستانی ب ریییا لژنا شیوردارا کار وبارین ئیژدییا نەخشی نوژەنکرنا لالاش دانایه.

ژبەدەر و دەھمەن:

- (*) ژ هەژی یه بدن زانین کو چەندین بوچۆنپین جودا هەنە کو هەر نفیسەرهکی لدوو زانینا خوہ پەیفقا لالاش شروڤه کره کو ب رامانا هیتیین یان ژئی لال و هوش یان لالی لەش یاخۆد لالەشین وچەندین رامانپین دی.
- (١) برپنە گۆتارا مه، ڤه کولینەک لسهەر پەیفقا لالاش، رۆژناما هاوکاری ژمار (٤٦٧).
- (٢) بروفیسور ڤەناتئی کوردۆ، ل بابەت نفیسکارپین، کوفارا کوری زانباری کورد، بەرگی یه کهم، بەشی یه کهم بپ ١٣٢
- (٣) جورج حبیب، الیزیدیة بقایا دین قدیم، بغداد ١٩٧٨ ص ٤٩
- (٤) برپنە نفیسار مه، ئیژدیاتی ونه تهوا کورد، دهوک ٢٠٠١ بپ ٦
- (٥) د. محمد التوبخ، الیزیدیون، بیروت ١٩٩٩ ص ٥٩
- (*) ئیشو عەباب هوزانڤانەکی ئارامی یه دسه دئی پازدئی ده ژباہ، وههڤچه رخی شه ماشه رامیشوعه.
- (٦) صدیق الدموجی، ژبەدەرئ بەرئ
- (٧) القس سلیمان صائغ، رحلة حدیثة الی الشیخ عادی والربان هرمزد، مجلة المشرف، مجلد ٢٠ سنة ١٩٢٢ ص ٨٣٤
- (٨) جورج حبیب، ژبەدەرئ بەرئ بپ ٤٨
- (٩) دیوانا جزیری.
- (١٠) برپنە نفیسار مه: کورتبەک ژ دیرۆکا لالاش، گوفارا ره وشەنبیری نوئی ژماره (١٠٩).
- (١١-١٢) السید عبد الرزاق الحسني، الیزیدیون فی حاضرهم وماضیهم، بغداد ١٩٨٠ ص
- (١٣) نفیسار مه، ئەها ئوسا فەریق عمر وههبی دپتکولینا نه هیتلانا ئیژدیاتیین ده رووساوبوه، کوفارا روشەنبیری نوئی ژماره (١٢٩).
- (١٤) سعید الیدیوچی، الیزیدیە، الموصل ١٩٧٣ ص ٢١١